

ПРОБЛЕМА ПРАВОРОЗУМІННЯ НОРМ-ДЕФІНІЦІЙ У КОЛЕКТИВНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Перов Д.А.

(студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Н.В. Теремцова

Анотація: У статті розглядаються проблема праворозуміння норм-дефініцій, що зазначена у контексті колективної та індивідуальної правосвідомості. Автором зроблено культурно-історичський аналіз.

Ключові слова: праворозуміння, правосвідомість, норма-дефініція, юридичне визначення, Конституція.

Анотация: В статье рассматриваются проблемы правопонимания норм-дефиниций, что отмечено в контексте коллективного и индивидуального правосознания. Автором сделан культурно-исторический анализ.

Ключевые слова: правопонимание, правосознание, норма-дефиниция, юридическое определение, Конституция.

Perov D. A. legal definition of rule. Problem of understanding in social and individual legal awareness

Summary of scientific text Perov D. A. legal definition of rule. Problem of understanding in social and individual legal awareness. This article deals with the authentic and trivial aspects of legal definition in the project of changes to the Constitution of Ukraine. The author focused on the context of understanding legal definition of rule – social and individual legal awareness. Just legal awareness as a result and specific form of public mind is the basic platform for adherence to the Constitution as the new public agreement. The aim of the paper is to show the importance of implementation some foreign legal constructions and at the same time saving the authentic Ukrainian legal terms in the new redaction of the Constitution. The author became to the conclusion that the legal awareness, public mind and the Constitution are some components of a complete system; changes in one of these components will lead to changes in legal system of the country at all. In this case is very important to save local authentic legal tradition as an indicator nationality differences.

Keywords: legal awareness, public mind, legal rule definition, the Constitution.

Конституційна реформа, що передбачає корінні перетворення в суспільно-політичному житті країни, окрім всього іншого має привнести в нормативно-правовий обіг і нові, не лише юридичні, поняття, а й філософські, соціологічні, деякі з яких в більшій мірі не притаманні вітчизняній правосвідомості.

Попри значну кількість норм-дефініцій безпосередньо в законодавстві, Конституція України не може відзначитись тим самим. Це перш за все зумовлено тим, що Конституція України як головний закон держави містить найбільш загальні та абстрактні норми, що знаходять свій розвиток і конкретизацію в чинному законодавстві.

Відтак є за необхідність закріплення в законах, в тому числі й за допомогою використання бланкетних норм, тих нових термінів, що фігуруватимуть у змісті Конституції після проведення реформи. Проте, закономірно виникає питання – які саме поняття відповідно до цього вимагають прямого визначення в законодавстві? В науково-правовій літературі з цього приводу існує думка про те, що сенс правових інститутів в цілому та окремих термінів, зокрема, можна прояснити шляхом особливого викладу правових приписів, із формулювання яких була б зрозуміла сама суть викладеного, при цьому не застосовуючи прямої дефініції [1].

У своїй праці Н. Є. Таєва наводить декілька підстав введення норми-дефініції: а) якщо термін, з одного боку вживається в повсякденному житті, а з іншого боку – є юридичним, і при цьому юристи вкладають в нього особливий сенс. Або ж коли загальноприйнятому терміну потрібно надати певний сенс; б) термін по-різному трактується юридичною наукою, існують різні доктринальні підходи до його визначення [2].

Однак, окрім вищезазначених підстав, слід невідмінно враховувати й такий фактор як етнологічна спорідненість термінів, що імпелентуються до сфери конституційно-правового регулювання. Безперечно, для етнічного українця набагато простіше досягнути і зрозуміти поняття терміну «сотник» або «голова», аніж запропонованого проектом змін до

Конституції – «префекту» і це має визначальне значення в цьому питанні, оскільки основна ідея використання норм-дефініцій – внести ясність розуміння в ті чи інші аспекти правового регулювання. Тому безпосередньо запозичений елемент для свідомості в цілому і для правосвідомості зокрема (як індивідуальної, так і колективної) потребує відповідного адекватного юридичного пояснення (тлумачення).

Феномен явища цієї самої «чужорідності, запозиченості» полягає у впровадженні історично не властивих для нашої країни елементів територіального управління. Префект – типова управлінська посада Франції, історично обумовлена поділом території держави на префектури, за своїми повноваженнями – це представник міністерства внутрішніх справ у департаменті, який разом з тим бере участь у всіх інших галузях місцевого управління. До Франції посада префекта в свою чергу прийшла із Стародавнього Риму, де позначала посадову особу, яка очолювала окремий підрозділ адміністрації, суду чи армії. В Україні після проведення конституційної реформи префекти фактично мають замінити голів місцевих державних адміністрацій [3].

З іншого боку, є розуміння певних понять, що вживаються в повсякденному та юридичному значенні. Зокрема, проект Закону «Про внесення змін до Конституції України» зазначає: «грумада є первинною одиницею в системі адміністративно-територіального устрою України» [3].

В даній ситуації законодавець надає часткове визначення поняттю «грумада» через вказівку на її родові ознаки, а саме визначення відбувається в розрізі адміністративно-правового значення цієї категорії. В той же час в широкому розумінні поняття «грумада» має ще декілька значень. Зокрема, тлумачний словник української мови Грінченка визначає це поняття в наступному аспекті: «Грумада – суспільство рівноправних осіб, мир, зібрання, мирне зібрання (*переклад автора*)» [4].

Тобто в загальному вжитку можемо говорити про значення поняття «грумада» як певного зібрання, ради тощо. Окрім того у словнику наводиться й кардинально інше значення цього поняття: «Грумада – велика людина» [4]. З чого можемо зробити висновок про неоднозначність тлумачення певних понять залежно від контексту їх вживання.

Наведені вище розбіжності визначають непересічне значення правильного юридичного визначення понять, що містяться в основному законі держави. Однак, розглянемо детальніше явища на які безпосередньо може впливати допущення таких розбіжностей.

Праворозуміння – це наукова категорія, що відображає процес та результат цілеспрямованої розумової діяльності людини й включає пізнання права, його оцінку та ставлення до нього як до цілісного соціального явища [5].

Для суспільства будь-якої сучасної цивілізованої держави важливими є кожний з елементів цієї структури. Пізнання права є своєрідним виразником когнітивної діяльності індивіда за процесом його розуміння правил суспільства, їх взаємодії та розвитку. Людина як істота, за своєю сутністю, біосоціальна має спрямовуючу функцію творити. Вона єдина з живих істот у Всесвіті не підлаштовується під закони природи, а підлаштовує її (природу) під себе. Так само й в пізнанні права людина інтуїтивно сприймає його дійсність, оскільки може жити лише за тим законом і порядком (як функціональною єдністю законів), який влаштовує сама. Оцінка права постає суб'єктивною категорією, що є результатом співставлення особистих поглядів з тих чи інших правових питань окремого індивіда. Вона значним чином ґрунтується на результатах пізнання права та нерозривно пов'язана з ним. Ставлення до права в цілому виступає своєрідним каталізатором двох вищезазначених категорій. Ця категорія значним чином впливає на ті, чи інші прояви поведінки особи, в тому числі й суспільно небезпечної.

Існує цілий ряд сучасних концепцій праворозуміння, значення яких можна звести до наступного розмежування. Серед них розрізняють: а) ідеологічну(аксіологічну) – право живе в громадській свідомості, воно звільнено від тексту та існує як система ідей про

права обов'язки, заборони, тощо. Право має превельююче значення, а закон виступає його формою; б) нормативну(позитивістську) – право «живе»(знаходить свій вираз) у нормі права, відбувається отожднення права та закону; в) соціологічну – право «живе» в правовідносинах, воно визначає порядок правовідносин, у даному випадку правом визначається його реалізація й функціонування в суспільному житті, а не його створення правотворчими органами.

Проблема праворозуміння є безумовно визначальною в юридичній науці. Праворозуміння – це не просто результат, але ще й процес цілеспрямованого індивідуального осмислення, тобто воно невід'ємно від ціннісного аспекту суб'єкта праворозуміння. Виходячи з цього будь-яке поняття права, правової концепції як виразника праворозуміння завжди визначається філософською, моральною, релігійною, ідеологічною позицією суб'єкта такого розуміння, яка в свою чергу формується під впливом соціо-культурного та історичного контексту.

На сьогодні в Україні, проблема праворозуміння має свою специфічну обумовленість, що виражається в її багатому історичному спадку. Попри коротку історію розбудови власної незалежної держави та відповідного до її потреб правотворчого процесу, українські землі будучи ареною державотворчого і правотворчого процесів багатьох іноземних держав постають своєрідною скарбницею, що включає в себе певні аспекти та специфіку їх історичних здобутків. Окрім того, історично перебуваючи на перетині двох етнокультурних світів – Європи та Азії, Україна поневолі стала місцем стику окремих їх елементів – культури, філософії, традицій (в тому числі і правових). Відтак можна говорити про обмін та взаємопроникнення окремих особливостей праворозуміння.

Однак, слід також зауважити особливості розвитку праворозуміння в Україні впродовж XX століття та на початку XXI ст. В цей період внаслідок створення держави нового історичного типу (що певною мірою передбачало відкидання всіх попередніх здобутків) формується й новий тип праворозуміння. Він засновується та виходить з суспільно-економічної сутності держави – колективної власності, класової рівності, особливостей державного управління. В цей період правознавство фактично заміняє ідеологія, виступаючи як своєрідний контролер усіх видів суспільної діяльності, в тому числі і правотворчої. З початком нової доби для України й розбудовою нової незалежної історії держави та права, Україна стикнулася з новою фундаментальною проблемою – проблемою побудови демократичної, соціальної, правої держави [6]. На цьому шляху постає питання заповнення теоретико-методологічного вакууму, що був зумовлений зміною державно-правового курсу та відсутністю розбудови демократичних інститутів на відтинок часу довжиною в століття. Перед законодавцем у цій ситуації виникає вибір – йти шляхом запозичення інститутів та окремих норм західної політико-правової культури, чи спробувати віднайти відповідні позиції у витоках вітчизняної правової традиції.

Однак, існує й третій підхід вирішення цієї проблеми – надати перевагу інтегративному підходу, що враховуватиме і поєднуватиме обидва ці підходи. В даному випадку важливо користуючись позитивним досвідом інших держав, імплементуючи окремі їх політико-правові здобутки до вітчизняного законодавства, а перш за все до Конституції України, ніяким чином не обмежувати значення елементів вітчизняної правової традиції – традиції українського права. В контексті сучасної конституційної реформи важливе значення має також адаптаційне тлумачення понятійно-термінологічного апарату, що запозичується і не є притаманним для вітчизняної правосвідомості й праворозуміння. З іншого боку потребують і пояснення ті автентичні українські терміни, які законодавець використовує в новому понятійному юридичному значенні, що на практиці може кардинально мати розбіжності з його повсякденним значенням. Проте, повертаючись до безпосередньо значення юридичного визначення понять, що містяться в основному законі держави – розглянемо ще одне суспільне явище на яке можуть впливати допущення помилок у вищезазначеному процесі.

Правосвідомість – це відображення на рівні суспільної, масової або індивідуальної свідомості у вигляді понять, поглядів, уявлень, почуттів чинного(об’єктивного) або бажаного(суб’єктивного) юридичного права [7].

Правосвідомість у її не лише юридичному, але й загальносуспільному значенні виступає певною інформаційною моделлю, що характеризує існування права в суспільстві. Важливими елементами цієї системи постають індивідуальна і колективна правосвідомість. В процесі пізнання та оцінки окремих правових положень відповідні його структурні та змістовні характеристики «мігрують» до сфери людської свідомості й там знаходять (під впливом різноманітних факторів – як зовнішніх, так і внутрішніх) свою конкретизацію, а надалі й систематизацію.

Виходячи з цього можемо говорити про систему права, в тому числі й систему конституційного права, як про єдність нормативного закріплення, суспільного усвідомлення та юридичної реальності існування правових норм. Тобто, в даному випадку розуміється цілісний механізм, елементи якого за своєю суттю є взаємозалежними, а відтак вихід із ладу одного з них призведе щонайменше до неправильної роботи всієї системи, а щонайбільше – знищить її.

Отже, розглядаючи суспільну свідомість як елемент цієї системи слід розділити його на дві підструктури – колективну та індивідуальну правосвідомість. Індивідуальна правосвідомість – це правосвідомість кожного окремого індивіда – маляра, водія, столяра тощо. Такий тип правосвідомості вимагає зрозумілого для широкого кола осіб тлумачення тих чи інших юридичних понять. Важливість цього процесу полягає в тому, що саме з індивідуальної правосвідомості виникає і розвивається колективна правосвідомість. Унікальним же засобом цього поступального процесу постають норми-дефініції.

Список використаних джерел

1. Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника. М.: Прогресс, 1974. 256 с.
2. Таева Н.Е. Нормы конституционного права Российской Федерации. Монография. – М.: ЮРКОМПАНИ, 2010. – 432 с. – (Серия «Актуальные юридические исследования»).
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), проект Закону України від 01.07.2015 № 2217а [Електронний ресурс] // База даних «Законопроекти» офіц. сайту Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
4. Словарь української мови / Уклад.: Б.Д. Грінченко. – К., 1907-1909. – 2971 с.
5. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. – К., 2008. – 333 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
7. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко[та ін.]; за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

МІСЦЕ РЕГЛАМЕНТУ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Пліш М.А.
(суддя)

***Анотація.** Автор розглядає поняття, історію виникнення регламентів та місце регламенту у діяльності Вищого адміністративного суду України, теоретичне і практичне значення цього документу.*

***Ключові слова:** судова система, Вищий адміністративний суд України, регламент Вищого адміністративного суду України, спеціалізовані суди.*

***Аннотация.** Автор рассматривает понятие, историю возникновения регламентов и место регламента в деятельности Высшего административного суда Украины, теоретическое и практическое значение этого документа.*

***Ключевые слова:** судебная система, Высший административный суд Украины, регламент Высшего административного суда Украины, специализированные суды.*

***Abstract.** Author gives careful consideration to the definition, genesis of the procedural rules and its functions for Ukraine's Higher Administrative Court practice as well as theoretical and practical importance of such document.*

***Keywords:** judicial system, Ukraine's Higher Administrative Court, procedural rules of Ukraine's Higher Administrative Court, specialist courts.*